

În amintirea mamei mele, Eszter Goró Fränkel

De Donka Fränkel Farkas

Mama mea, Eszter Goró Fränkel, s-a născut pe 17 aprilie 1924, la Turda, al treilea copil în familia inginerului de căi ferate Ferentz Goró și a soției lui, Elza, născută Brunner, amândoi din Cluj. Frații tatălui s-au convertit la creștinism pentru a-și înlesni cariera, dar inginerul Goró susținea că atâta vreme cât există antisemitism, va rămâne evreu. Copilăria mamei, în frumoasa casă natală, s-a terminat timpuriu, cu sinuciderea tatălui ei, în 1934, hăituit de naționaliști români. Familia – bunica mea și cei trei copii ai ei – au înfruntat multe greutăți, materiale și sociale; mama a ajutat de tânără, din toate puterile, dând ore particulare. Din cauza legilor rasiale, Eszter a terminat liceul pe cale particulară, întâmplător tocmai la Timișoara.

În 1944, unul din chiriașii bunicii la Turda, Ari Hirsch, era conducătorul unui grup clandestin al cărui scop era ajutorul acelor evrei din Cluj care se încumetau să treacă ilegal granița dintre Ungaria și România, care despărțea Clujul de Turda. (Evreii din Cluj au fost adunați în ghetou și apoi deportați, cei din Turda, nu.) Mama a devenit membră a acestui grup. Cum avea talent la desen, sarcina ei principală a fost falsificarea semnăturilor pe actele false cu care refugiații plecau mai departe la București. (Vezi *Frontiera dintre viață și moarte* de Zoltán Tibori Szabó, editura Compania, 2005). Grupul era mic, și acțiunea lor, modestă, dar riscul pe care l-au asumat era mare.

Unul din frații mamei, Vida, a murit la Turda, în timpul unei permisisi dintr-un lagăr de muncă din Transnistria. Celălalt frate, Frantzi, bolnav de epilepsie, a petrecut anii războiului în Palestina. Mama și bunica au vândut tot ce au putut ca să finanțeze plecarea lui Frantzi, iar după război, au mai vândut tot ce a rămas, ca să se poată întoarce.

După război, Eszter a terminat filozofia și psihologia la Cluj; acolo l-a cunoscut pe tatăl meu, David (Dodo) Fränkel, proaspăt întors din Buchenwald. Tinerii căsătoriți s-au mutat la Timișoara, unde au venit, după câțiva ani, și Elza și Frantzi. Frantzi a locuit cu noi la Timișoara până când s-a stins din viață, în 1964. Bunica mea a trăit cu noi până în 1981, când ne-a părăsit și ea, la 89 de ani.

La Timișoara, Eszter a predat filozofia la Facultatea de Medicină până în 1976, când a fost forțată să iasă la pensie în urma plecării mele din țară. Studenții i-au apreciat inteligența, cursurile bogate, atitudinea demnă și dreaptă, umorul și firea generoasă. Foști studenți au păstrat legătura cu ea ani de zile, la Timișoara, și mai târziu, la Bonn.

Eszter a avut multe talente pe lângă cel didactic: la desen și pictat, la scris și poezie – a publicat două poezii traduse din maghiară, *Danaidele* și *Cartea lui Jonas*, de Mihály Babits. Dar poate talentul ei cel mai remarcabil a fost cel pentru prietenie. Din anii studenției, până în ultimele luni ale vieții, a format legături de prietenie care au lăsat urme adânci și luminoase. Cu Judit Molnar, de exemplu, a fost colegă de facultate un singur an, la Cluj, după care Judit a plecat la Paris, dar acest an a hrănit o prietenie care mai durează și azi, căci Judit, la 96 de ani, e prietenă cu mine. Pe Margarete Nagel a cunoscut-o în ultimele luni ale vieții, în spital, la Bonn, dar a lăsat o impresie atât de puternică încât, din nou, prietenia cu ea și soțul ei am moștenit-o eu.

În timpul anilor petrecuți la Timișoara veneau prieteni de la Cluj – pianistul György Halmos, ale cărui povești ne făceau să râdem cu lacrimi, scriitoarea Maritza Földes, al cărui umor tăios dădea amintirilor ei din lagăr o nuanță unică. Veneau prietene de la București, Matza Gartner și Klari Tiegermann – cu Klari, mama schimba scrisori în maghiară în aliteratie absolută (fiecare cuvânt începea cu aceeași literă). La Timișoara, Ibi Feldman i-a fost prietenă-soră; vorbea zilnic și nu cred să se fi certat vreodată. Câte o zi cenușie de viață timișoreană devenea, în relatarea lui Ibi, o aventura în lumea absurdului. (Ibi a emigrat în Canada împreună cu familia ei la sfârșitul anilor '70. Mama a vizitat-o la Toronto, când Ibi suferea deja de boala care a răpit-o mult prea timpuriu.) Mai veneau la mama, să-i ceară sfatul, sau doar să povestească, tinere colege – Mia Lăzărescu și Gabi Colțescu, venea Ervin Salló (nimeni nu tăcea mai înțelept ca el), familia era prietenă cu familia Anatol, cu familia Laszlo. (Una din amintirile care mi-au rămas despre Dr. Rolla Laszlo este că, într-o după-amiază de primăvară, mama a chemat-o la telefon spunându-i că am o durere de cap cam suspectă. În 10 minute Rolla a fost la noi și a constatat că aveam meningită.) Unul din prietenii familiei a fost Dobrivoi (numele de botez l-am uitat). El s-a prezentat la noi proaspăt eliberat din închisoare, recomandat de scriitorul Ion D. Sârbu, coleg de celulă, care îi povestise despre mama. Un alt prieten apropiat a fost inginerul Vasile Stoica și, mai târziu, familia lui. Cu el, mama a menținut prietenia și după ce a fost dat afară din partid și un aparatnik, care ne era, întâmplător, vecin, i-a cerut oficial să întrerupă orice legătură cu acest potențial dușman al poporului.

În copilăria mea, mama mi-a dat în mână cărți care mi-au îmbogățit toată viața: *O pânză în depărtare*, de Kataev, cele două cărți ale lui Ilf și Petrov, *Război și pace*, *Rivka la băi (Marienbad)* de Shalom Aleichem, *Így irtok ti*, de Karinthy, Wodehouse, Jenő Rejtő. În lungi după-amieze de vară, vorbind cu ea despre lecturile comune, am gustat pentru prima oară bucuria de a împărtăși cu cineva cărți pe care le iubești.

Viața familiei s-a schimbat la sfârșitul anilor '70. Eu am emigrat în America, Anna la Budapesta, dar încercarea mare a fost boala Annei, Lupus, care i-a cauzat multe suferințe și care ne-a răpit-o în 1994. Anna trăia singură la Budapesta în condiții grele și părinții mei, care și-au dedicat energia și imaginația ajutorului ei, i-au fost sprijin neîntrerupt. În acești ani grei, Eszter și Dodo au rămas totuși capabili să se bucure de viață și de frumusețile ei, pe care mama le descoperea cu mare talent, în flori, în peisaje, sau la talcioc. Florile le culegea, le picta, și, în ultimii ani de viață, le presa și alcătuia din ele minunate felicitări de zi de naștere și de Anul Nou.

În 1987, ajutați de compozitorul György Ligeti, prieten din copilărie a tatălui meu, părinții mei au `fugit' în Germania, pentru că de acolo o puteau ajuta pe Anna mult mai ușor. Au reușit într-adevăr să schimbe în bine multe în viața Annei. De exemplu, cu `bursă Fränkel', cum o numeau ei, Anna a reușit să petreacă mai multe luni în Beijing în 1985, mânată de marea ei pasiune pentru limba și cultura chineză, pe care le-a studiat în adâncime, singură și apoi la universitate, la Budapesta.

În această perioadă, părinții mei și-au petrecut majoritatea timpului la Budapesta. Mama a învățat să recreeze mâncărurile preferate ale Annei din repertoriul bunicii. Stăteau de vorbă îndelung, după-masă, despre fleacuri și despre probleme mari. Mama și tata au fost sprijinul principal al Annei până la sfârșit.

După 1994, părinții mei și-au împărțit timpul între Bonn și Santa Cruz, unde trăiesc eu și familia mea. La Santa Cruz și-au făcut prieteni noi și s-au bucurat de câțiva ani senini, a căror sursă principală de lumină a fost fiul meu, Beniamin (Beni), născut în 1987. După moartea tatălui meu, în 2002, mama a mai venit la Santa Cruz câțiva ani, apoi m-am dus doar eu la ea, la Bonn, cât de des am putut. Am făcut tot posibilul să nu se simtă singură în timpul ultimei boli; am fost cu ea când s-a stins din viață, pe 12 februarie, 2009. E înmormântată, lângă tata și Anna, în micul cimitir evreiesc din Santa Cruz.

Eszter Goró Fränkel a fost un om cu mult umor, multă inteligență, tărie de caracter, demnitate și generozitate. `O doamna desăvârșită', a caracterizat-o recent Dr. Dușan Cristici din Timișoara, un fost student al mamei, care mi-a fost coleg de școală.